

УДК 636.3:631.15:65.011.4
© 2010

М.Д. Федорюк,
кандидат

економічних наук

Л.Й. Височанська

*Закарпатський інститут
агропромислового
виробництва*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ВІВЧАРСТВА У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Проаналізовано сучасний стан, особливості та економічну ефективність розвитку вівчарства у Карпатському регіоні. Обґрунтовано розвиток гірського вівчарства у господарствах усіх форм власності.

Вівчарство історично було невід'ємною галуззю народного господарства гірських районів України, що забезпечують його потреби в специфічних видах сировини і продуктах харчування. Вівці ефективно використовують зелені корми гірських пасовищ, а їх м'ясо і молоко за вмістом білка, амінокислот, вітамінів і мінеральних речовин не поступаються яловичині. Уміст холестерину в цих продуктах у кілька разів менше, ніж у яловичині й свинині. Вівці мають міцну конституцію, невибагливі до кормів, стійкі до захворювань і пристосовані до суворого гірського клімату. Вівчарство як провідна галузь тваринництва на гірських схилах використовує кормову базу Карпатського регіону. Полонинські пасовища, які найкраще відповідають розведенню овець, вкриті білуосом, який поїдають лише вівці, що є незаперечним доказом доцільності розведення високопродуктивного вівчарства на землях гір і передгір'я [1].

Проте в умовах формування ринкових відносин за відсутності державної підтримки ситуація в галузі вівчарства набула катастрофічного характеру. Внаслідок диспаритету цін на тваринницьку та промислову продукцію відбулося скорочення поголів'я усіх видів тварин, а овець найбільше. Легка промисловість відмовилась закуповувати вовну овчини, а м'ясопереробні підприємства — баранину, що негативно вплинуло на розвиток вівчарства, а подекуди спричинило його ліквідацію.

Нагальна потреба у терміновому відтворенні вівчарства вимагає розширення наукових досліджень щодо забезпечення ефективного ведення галузі, що на сьогодні робить цю проблему особливо актуальною.

Мета досліджень — на основі аналізу розвитку вівчарства в господарствах усіх форм власності Карпатського регіону визначити шляхи підвищення економічної ефективності галузі у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раніше в гірській зоні Карпат розводили місцевих грубововних овець, яких називали цякля. На поліпшення гірськокарпатських овець було спрямовано роботу відомих науковців та досвідчених практиків — Сулима Я.Ф., Гуль-

чій М.М., Міхновський Д.К., Гришпак В.Ф., Гавриленко Г.С. В основу методики їхніх досліджень було покладено селекцію, яка без порушення універсального вовново-молочно-м'ясного напрямку продуктивності овець спрямовувалась на одержання тварин з успадковуваними корисними якостями і властивостями вихідних порід [2]. Для породного поліпшення місцевих овець Д.К. Міхновським було запропоновано напівтонкорунну цигайську породу. З цією метою з 1949 р. у гірську зону України завезли близько 11 тис. гол. цигайських баранів. Унаслідок їх племінного використання у 1992 р. було затверджено українську гірськокарпатську породну групу овець. У породі виділено 2 внутрішньопородних типи: передкарпатський і закарпатський, які різняться за тілобудовою і якістю вовни. Це єдина в Україні порода овець універсального напрямку з неоднорідною напівгрубою вовною килимового типу. До передкарпатського типу належать вівці, яких розводять у гірських районах Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, а до закарпатського — все поголів'я гірсько-карпатських овець Закарпатської області.

Методика досліджень. У процесі проведення досліджень використовували системний підхід до аналізу історичних і сучасних суспільно-економічних процесів розвитку вівчарства у світі, Україні та Карпатському регіоні зокрема, методи економічного і статистичного аналізу: статистико-економічний, анкетного обстеження та інші. Вивчено наукові публікації учених Закарпатського та Івано-Франківського інститутів АПВ з проблем, що досліджуються.

Результати досліджень. Дослідження показали, що специфічні умови Карпат з наявністю великої кількості природних пасовищ дають можливість у літній період утримувати в 2 рази більше овець, ніж у зимово-стійловий. Тому протягом літніх місяців практикують вирощування і нагул надремонтного молодняка до стандартної живої маси 28—30 кг і реалізацією його на м'ясо в рік народження. Нагул і відгодівля молодняка є основою забезпечення економічної ефективності та рентабельності вівчарства. Молода баранина має високі смакові

1. Поголів'я овець та кіз у всіх категоріях господарств Карпатського регіону станом на 1 січня, тис. гол.

Регіон	Рік						
	1991	1996	2001	2006	2009	2009 до 1991	
						%	рази
Україна	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1726,9	20,5	4,9
Карпатський регіон у т.ч. області	551,3	357,9	248,2	218,8	233,4	42,3	2,4
Закарпатська	269,4	163,3	108,9	116,5	132,8	49,3	2,0
Івано-Франківська	69,1	49,5	46,1	30,0	23,9	34,6	2,9
Львівська	64,0	42,3	33,5	23,5	21,0	32,8	3,0
Чернівецька	148,8	102,8	59,7	48,8	55,7	37,4	2,7

якості, а її собівартість значно нижче собівартості м'яса дорослих овець. На 1 кг приросту живої маси дорослих овець витрачається 10—15 кормових одиниць, а на 1 кг приросту молодняку — лише 6—8. Надзвичайно цінним продуктом вівчарства є натуральна овеча вовна. Вона характеризується особливо цінними технологічними властивостями, які роблять її ідеальною сировиною для виробництва різноманітних видів одягу, виготовлення ліжників, килимів, пошиття ковдр та інших речей домашнього вжитку. Овече молоко має дієтичні властивості. Воно засвоюється організмом людини на 99,1% (коров'яче — на 91,8%). Калорійність овечого молока в 1,5 раза вище коров'ячого, а вміст сухих речовин у ньому в 1,3 раза більше порівняно з молоком інших тварин. Овече молоко містить більше сироваткової кислоти, що разом з магнієм підтримує регенерацію клітин і сприятливо діє на хвору печінку, виводить шлаки з організму, підвищує міцність судин і попереджає інфаркт. Тому овече молоко та продукти з нього вважають універсальними ліками від старіння.

Нині в гірській зоні Закарпаття розводять овець гірсько-карпатської породи, яка має вовново-м'ясо-молочно-овчинний виробничий напрям продуктивності. Це єдина в Україні порода овець, від якої одержують високоякісну вовну килимового типу, кожухо-хутрянні овчини і товарне молоко. Крім того, від гірсько-карпатських овець одержують високоякісну, екологічно чисту і калорійну баранину, виробництво і реалізація якої істотно впливають на господарську ефективність їхнього розведення. Від однієї вівці за рік отримують 2 кг вовни, 15—17 кг молоді баранини, 5—7 кг овечого сиру бринзи. Молода баранина, овечий сир, бринза та урда користуються великим попитом, особливо у відпочиваючих у гірській зоні Карпат. Тому ви-

робництво цієї високоякісної, екологічно чистої молочної продукції з кожним роком зростає.

У гірських районах Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей розводять овець передкарпатського типу вовни, яких широко використовують для розвитку килимарства та ліжникарства. Практично всю отриману вовну переробляють на місці, що зумовлює підвищений попит на високоякісну килимову вовну.

Дослідження показали, що у вітчизняному вівчарстві кризові явища є наслідком дії ряду факторів, які стримують розвиток галузі. Крім диспаритету цін, відсутності ринків збуту продукції вівчарства, галузь гостро відчуває нестачу вітчизняного технічного обладнання, без якого в сучасних умовах господарювання неможливе ефективне ведення будь-якої галузі тваринництва. У вівчарстві це, передусім, обладнання для утримання і годівлі овець, їхнього доїння, стриження та штучного осіменіння.

У результаті недостатньої уваги держави до розвитку галузі в Україні ліквідовано великі вівчарські господарства. Як наслідок цього, порівняно з 1990 р. виробництво вовни зменшилося у 9, м'яса — у 12 разів, баранина у м'ясоному балансі становить лише 0,8%. Основною зоною розведення овець в Україні є південний регіон, в якому утримується 70% поголів'я, західному — 21, північному — 9%.

Аналіз розвитку вівчарства в світі показав, що за останні 15 років чисельність поголів'я овець скоротилась майже на 140 млн гол., або на 11,6%; у країнах з розвиненим вівчарством (Австрія та Нова Зеландія) — відповідно на 7,3 і 11,1%. Водночас в Азії та Африці відмічено значний приріст поголів'я овець — на 16,6 і 22,2% відповідно.

Найбільших втрат зазнало вівчарство країн СНД. Загальна кількість поголів'я овець у цих країнах порівняно із 1990 р. скоротилася на

2. Економічна ефективність виробництва основних видів продукції вівчарства в обстежених особистих селянських господарствах гірської зони Закарпаття

Показник	Вовна	Приріст овець	Молоко овече	Разом
Поголів'я, гол.	91	91	91	91
Продуктивність, кг (г)	2,0	48,0	45,0	–
Виробництво продукції, ц	1,82	12,78	21,3	–
Виробничі витрати, тис. грн	1,5	14,9	7,67	24,07
Виробничі витрати у розрахунку на 1 ц продукції, грн	824,17	1165,88	360,10	–
Затрати праці:				
тис. люд.-год.		2,30		–
у розрахунку на 1 гол., люд.-год.		25,60		–
Споживання продукції, ц	0,91	–	11,4	–
Вартість спожитої продукції, тис. грн	0,85	–	5,13	5,98
Реалізація, ц	0,91	12,78	9,9	–
Ціна 1 ц, грн	930,0	1100,0	450,0	–
Виручка від реалізації, тис. грн	0,85	14,1	4,5	19,45
Товарність, %	50,0	100,0	46,5	–
Прибуток від реалізованої продукції +, (збиток –), тис. грн	0,1	–0,8	0,9	0,2
Рівень рентабельності, %	13,3	–5,4	25,0	3,6
Доходи (споживання + виручка від реалізації) тис. грн	1,7	14,1	9,63	25,43
Доходи, грн:				
на 1 сім'ю				454
від 1 гол.				279

63%, в Україні — на 79,5, Карпатському регіоні — 57,7, у тому числі на Закарпатті — 50,7%, Івано-Франківщині — 65,4, Львівщині — 67,2, Буковині — 62,6%.

Дослідження показали, що поголів'я овець та кіз у Карпатському регіоні скоротилось значно менше, ніж по Україні. Станом на 1 січня 2009 р. порівняно із 1990 р. по Україні поголів'я зменшилося майже у 5 разів, Карпатському регіону — 2,4, у тому числі у Закарпатті — 2, Прикарпатті — 2,9, Львівщині — 3, Буковині — у 2,7 раза (табл. 1).

За даними статистики, у Закарпатській області станом на 1 січня 1991 р. утримували 48,9%, Буковині — 27, Прикарпатті — 12,5, Львівщині — 11,6 поголів'я овець і кіз Карпатського регіону, а станом на 1 січня 2009 р. — 56,9, 23,9, 10,2, 9% відповідно.

Закарпатська область є однією з областей Карпатського регіону, де постійно утримують найбільшу кількість поголів'я овець, адже тут природно-кліматичні умови сприяють розвитку вівчарства. В минулому вівчарство завжди

було важливим напрямом сільськогосподарського виробництва. Проте на початку 90-х років минулого століття ця галузь почала занепадати. Головні причини — збитковість виробництва, дуже низькі закупівельні ціни на продукцію вівчарства, відсутність підприємств з переробки вовни і овечого молока, низький рівень продуктивності праці. Нині вівчарство у сільськогосподарських підприємствах області ведеться в дуже малих обсягах. Поголів'я овець у господарствах зменшилося із 197,3 тис. гол. у 1991 р. до 19 тис. гол. станом на 1 січня 2009 р., або майже у 10 разів. Одночасно у господарствах населення в Закарпатті у 1991 р. поголів'я зросло від 50,4 до 82,2 тис. гол.

Оскільки в Карпатському регіоні майже все поголів'я овець утримується в особистих господарствах населення, а в офіційній статистиці інформація з ефективності виробництва продукції вівчарства в особистих господарствах населення відсутня (власники господарств не ведуть ні первинного, ні бухгалтерського обліку, як це роблять у сільськогосподарських підприєм-

ствах) нами за допомогою анкети, розробленої спільно зі співробітниками ННЦ «Інституту аграрної економіки» НААН, проведено обстеження 56 особистих господарств населення гірської зони Закарпаття. Обстеження проводили добровільно за всіма видами сільськогосподарської продукції у кожному господарстві, тобто досліджували виробництво молока, м'яса великої рогатої худоби, свиней, овець, вовни, кормових коренеплодів, сіна багаторічних трав і природних сіножатей, овочів та фруктів.

За даними обстеження, 42,8% особистих господарств населення зовсім не утримують овець, по 2 голови утримують 29% господарств, 3 — 14,3, 4 — 8,9, 5 — 5,4% господарств. На одне господарство в середньому припадає 1,6 гол. овець.

За даними про виробництво, реалізацію вовни, молока і м'яса овець особистими господарствами населення розраховано економічну ефективність розвитку вівчарства в гірській зоні Закарпаття залежно від кількості утримуваного поголів'я. Результати обстеження показали, що в особистих господарствах гірської зони галузь продовжує розвиватися. Продуктивність тварин тут вище, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Середньодобовий приріст овець становив 48 г, настриг вовни на вівцю — 2 кг. Від кожної вівцематки одержано 45 кг молока, з якого виготовлено 7—8 кг овечого сиру. Собівартість продукції вівчарства невисока, адже худоба селян випасається протягом пасо-

вищого періоду на пасовищах, за які вони не платять (табл. 2).

Дослідження показали, що за реалізовану продукцію вівчарства, крім баранини, селяни отримують прибуток. Рівень рентабельності вовни становить 13,3%, молока — 25%, а виробництво баранини збиткове (–5,4%) через низькі реалізаційні ціни. Загалом вівчарство прибуткове (3,6%) завдяки відбору молока і переробці його на сир і бринзу. Вироблену продукцію вівчарства горяни споживають, а залишки реалізують. Товарність м'яса становить 100%, вовни — 50, овечого молока — 46,5%. На одну сім'ю у середньому припадає 454 грн доходів, а на одну голову овець — 279 грн.

Ефективність вівчарства розраховано залежно від чисельності поголів'я овець та рекомендовано моделі розвитку вівчарства для особистих господарств населення і фермерських господарств. Аналіз результатів проведених досліджень показав, про те, що утримання 2 гол. овець у господарстві нерентабельне, 3-х — забезпечує рівень рентабельності 4,4%, 4-х — 13,9, 5 гол. — 23,6%.

Зі збільшенням чисельності утримуваного поголів'я овець в особистому селянському господарстві з 2-х до 5-ти голів зростають обсяги виробленої валової продукції в 2,5 раза, удвічі підвищується продуктивність праці, скорочуються виробничі витрати в розрахунку на 1 голову, у 1,4 раза зростає рівень рентабельності виробництва — з –6,5 до 25,9%.

Висновки

Економічна ефективність виробництва продукції вівчарства вище в господарствах, де утримується більше поголів'я овець і вище рівень товарності реалізованої продукції. Крім забезпечення сім'ї продуктами харчування, значну частку продукції господарі реалізують для поповнення бюджету сім'ї.

Підвищення економічної ефективності вівчарства в особистих селянських господар-

ствах населення потребує вирішення питань, що стосуються ринків збуту продукції, відкриття на місцях підприємств з переробки м'яса, молока і вовни. Це дасть можливість створити додаткові робочі місця, збільшити поголів'я овець, забезпечити нарощування виробництва високоякісної екологічно чистої продукції вівчарства, підвищити доходи населення гірської місцевості.

Бібліографія

1. Король В.І. Використання селекційних досягнень для створення конкурентноздатної галузі вівчарства Карпатського регіону//Вівчарство. — 1998. — № 30. — С. 46—47.
2. Гульчій М.М., Куреда В.І., Гавриленко Г.С. Ефективність гірського вівчарства. — Ужгород: Ужгород — Карпати, 1978. — 88 с.

3. Баланюк І.Ф. Науково-прикладні аспекти розвитку аграрних відносин у регіоні Карпат. — К.: ІАЕ УААН, 2000. — С. 103.

4. Терек В.І., Сулима Я.Ф. Характеристика продуктивності поліпшених гірськокарпатських овець//Вівчарство. — 1991. — № 24. — С. 53—55.